

تحلیل کارکردهای تربیتی زیارتنامه مأثور خاصه حضرت زهرا (سلام الله علیها)

سیده هانیه میرسالاری^۱، محمد مهدی کریمی نیا^۲، مجتبی انصاری مقدم^۳

^۱ سطح ۲، مدرسه علمیه حضرت رقیه (سلام الله علیها)، رامهرمز.

^۲ استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، طلبه و پژوهشگر حوزه علمیه قم (نویسنده مسئول)

^۳ دانشجوی دکتری علوم و حدیث، دانشگاه میبد، مدرّس دانشگاه و پژوهشگر

چکیده

تربیت دینی در طول تاریخ همواره مورد توجه بوده است. عالمان دینی همواره در تلاش بوده اند تا بدانند یک تربیت دینی چه ویژگی هایی دارد و راهکارهای به دست آوردن آن چیست؟. زیارت نامه ها معصومین (علیهم السلام) و ادعیه ها یکی از مواردی بوده است که راهکارهای تربیتی دینی را می تواند در قالب زیارتنامه در اختیار فرد قرار دهد که یکی از این زیارتنامه ها زیارتنامه حضرت زهرا (سلام الله علیها) است. هدف از تحقیق این بوده تا بدانیم در زیارت نامه حضرت زهرا (سلام الله علیها) برای رهرو واقعی چه راهکارهایی داده شده است تا زائر با به کارگیری آنها رضایت خداوند و ایشان (سلام الله علیها) را به دست آورده و در دنیا و عقبی سعادت مند گردد. شیوه جمع آوری تحقیق کتابخانه ای بوده و به روش توصیفی است از جمله دستاوردهای تحقیق به دست آوردن کارکردهای تربیتی زیارتنامه حضرت زهرا (سلام الله علیها) در بعد فردی و اجتماعی بوده است.

واژه های کلیدی: تولی و تبری، زیارت نامه خاصه حضرت زهرا (سلام الله علیها)، کارکرد تربیتی - فردی، کارکرد تربیتی - اجتماعی، ولایتمداری

مقدمه

تربیت عبارت است از پرورش دادن یعنی استعدادهای درونی را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت درآوردن و پروردن. تربیت دینی عبارت است از: مجموعه اعمال عمدی و هدفدار به منظور آموزش گزاره های معتبر یک دین به افراد دیگر به نحوی که آن افراد در عمل و نظر به آن آموزه ها متعهد و پایبند گردند. زیارت نامه های اولیا و اوصیاء الهی و ائمه معصومین (علیهم السلام) گرچه نوعی عرض ارادت و ادب به پیشگاه این بزرگواران است. اما در واقع نوعی کارکرد تربیتی را برای زائر و خوانندگان دارند به گونه ای که به زائر می آموزد و القا می کند. زائر واقعی چه کسی است؟ و باید خود را مزین به چه ویژگی های اخلاقی و رفتاری و اعتقادی کند تا بتواند از رهروان واقعی این بزرگواران باشد تا اگر خدا بخواهد به رستگاری و سر منزل مقصود برسد؟ زیارتنامه حضرت زهرا (سلام الله علیها) هم نیز یکی از این زیارت نامه های مأثور است که نقش تربیتی خاصی را برای زائر می تواند داشته باشد. این مقاله از سه بخش: مفهوم شناسی و کارکرد تربیتی فردی و تربیتی اجتماعی زیارت خاص خاصه حضرت زهرا (سلام الله علیها) تشکیل شده است. علت و هدف انتخاب این موضوع ایجاد نگاهی عمیق تر و دقیق تر و اثرگذارتر نسبت به این زیارت نامه هاست، تو زائر بداند چگونه و چطور از این زیارت نامه ها اثر تربیتی بگیرد و از یک نگاه سطحی بگذرد و با القائات و نکات تربیتی که در این زیارت نامه آمده خود را تأدیب کند. در این زمینه آثاری از جمله کتاب ها و مقالاتی نگاشته شده، گرچه آنچنان گسترده نیست.

۱. مفهوم شناسی

مفاهیم مورد نظر در این مقاله عبارتند از اولیا - مصدقون - ألحق - تبری. چند نمونه از زیارت نامه های حضرت زهرا (سلام الله علیها) وجود دارد که شیخ عباس قمی در مفاتیح الجنان نمونه هایی از آن را بیان کرده است. یکی از آنها از سوی امام باقر (علیه السلام) توصیه شده است که مقاله حاضر در صدد بیان و شرح و تحلیل این زیارت عظیم و شرح است.^۱

« بسم الله الرحمن الرحيم. يَا مُمْتَحَنَهُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَكَ فَوَجَدَكَ لِمَا امْتَحَنَكَ صَابِرَةً وَ زَعَمْنَا أَنَا لَكَ أَوْلِيَاءَ وَ مُصَدِّقُونَ وَ صَابِرُونَ لِكُلِّ مَا أَتَانَا بِهِ أَبُوكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ أَتَى (أَتَانَا) بِهِ وَصِيَّهُ فَإِنَّا نَسْأَلُكَ إِن كُنَّا صَدَقْنَاكَ إِلَّا الْحَقَّتْنَا بِتَصَدِّيقِنَا لَهُمَا لِنُبَشِّرَ أَنْفُسَنَا بِأَنَّا قَدْ طَهَرْنَا بِوَلَايَتِكَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ نَبِيِّ اللَّهِ .

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ حَبِيبِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ خَلِيلِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ صَفِيِّ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ أَمِينِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ خَيْرِ خَلْقِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ أَفْضَلِ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ وَ رُسُلِهِ وَ مَلَائِكَتِهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ خَيْرِ الْبَرِيَّةِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ.

۱. خانی مقدم، حسینی زاده، عربی، تحلیل نکات تربیتی زیارت نامه مأثور حضرت زهرا (سلام الله علیها)، ص ۸۵.

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا زَوْجَةَ وَلِيِّ اللَّهِ وَ خَيْرِ الْخُلُقِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أُمَّ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ سَيِّدَيِ شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الصِّدِّيقَةُ الشَّهِيدَةُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الرِّضِيَّةُ الْمَرْضِيَّةُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الْفَاضِلَةُ الزَّكِيَّةُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الْحَوْرَاءُ الْإِنْسِيَّةُ .

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا النَّقِيَّةُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الْمُحَدَّثَةُ الْعَلِيْمَةُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الْمَطْلُومَةُ الْمَغْصُوبَةُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الْمُضْطَهْدَةُ الْمُفْهُورَةُ.

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا فَاطِمَةَ بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ وَ عَلَى رُوحِكَ وَ بَدَنِكَ أَشْهَدُ أَنَّكَ مَضَيْتِ عَلَى بَيْنَةٍ مِنْ رَبِّكَ وَ أَنَّ مَنْ سَرَّكَ فَقَدْ سَرَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ مَنْ جَفَاكَ فَقَدْ جَفَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ) وَ مَنْ أَذَاكَ فَقَدْ أَذَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ مَنْ وَصَلَكَ فَقَدْ وَصَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ مَنْ قَطَعَكَ فَقَدْ قَطَعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ لِأَنَّكَ بَضْعَةٌ مِنْهُ وَ رُوحُهُ الَّذِي بَيْنَ جَنَبَيْهِ كَمَا قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ أَشْهَدُ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ مَلَائِكَتَهُنَّي رَاضٍ عَمَّنْ رَضِيَ عَنْهُ سَاحِطٌ عَلَى مَنْ سَخِطَ عَلَيْهِ مُتَبَرِّئٌ مِمَّنْ تَبَرَّاتِ مِنْهُ مُوَالٍ لِمَنْ وَآلِيَتِ مُعَادٍ لِمَنْ عَادَيْتِ مُبْغِضٌ لِمَنْ أَبْغَضْتَ مُحِبٌّ لِمَنْ أَحَبَّبْتَ وَ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً وَ حَسِيباً وَ جَازِئاً وَ مُثِيباً .«

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در حدیثی انسانها را به معادن تشبیه کرده و فرمود الناس معادن کمعادن الذهب و الفضة؛ مردم معدن هایی هستند همچون معادن طلا و نقره.

چنانچه این استعدادها به شکوفایی و فعلیت نرسد زندگی انسان بیهوده و عبث خواهد بود و کسی که هدف مشخص و اعتقادات راسخی دارند هرگز بدین وضع راضی نیست بلکه همواره در مسیر کمال گام می نهد و هر لحظه خود را به هدف نزدیکتر می کند.

۲

زیارتنامه حضرت زهرا (سلام الله علیها) علاوه بر آنکه زیبایی های کمال یک انسان واقعی را بر چشم خواننده مجسم می کند باعث می شود که اولاً هدف های والا را در خواننده زنده کند و علاوه بر ایجاد انگیزه؛ راهکارهای تربیتی لازم را برای رسیدن به این هدف والا نشان دهد.

اولیاء: اولیا؛ جمع ولی از ماده ولایت به معنای عدم واسطه میان دو چیز و پی درپی بودن آنها و به معنای نزدیکی فوق العاده میان دو چیز است.

چیزی که نسبت به دیگری قرابت و نزدیکی داشته باشد؛ خواه از نظر مکان یا زمان یا نسبت به دین و یا مقام ولی گفته می شود. بنابراین اولیاء خدا کسانی هستند که میان آنان و خدا حائل و فاصله ای نیست. حجابها از قلبشان کنار رفته و در پرتو معرفت ایمان و عمل پاک خدا را با چشم دل چنان می بینند که هیچ گونه شک و تردیدی به دل هایشان راه نمی یابد و به خاطر همین آشنایی با خدا که وجود بی انتها و قدرت بی پایان و کمال مطلق است، ما سوای او در نظرشان کوچک و کم ارزش ناپایدار و بی مقدار است.

۳

۲ ، ورود ساعت: ۱۰:۵۰ ، خروج: ۱۰:۵۸ ، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۱۵ . hawzah.net . سایت ۲

۳ ، ورود ساعت: ۱۰:۵۰ ، خروج: ۱۰:۵۸ ، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۱۵ . abadis.ir . سایت ۳

راغب می گوید: هر دو چیزی که چیزی بین آنها نیست و چیزی بین آنها فاصله نمی اندازد و استعاره آورده می شود از آن به نزدیکی از حیث مکان و از حیث نسبت از حیث دین...^۴

۵

معنای اصطلاحی اولیا دوست؛ مهربان؛ یار مددکار؛ نگهبان متصرف بر کسی.

۶

ابن منظور می گوید: ولی همان یاری رسان و مددکار است.

کلمه و لفظ اولیا هم در رابطه با کافران و هم در رابطه با مومنان و اولیای الهی در قرآن و همچنین در احادیث و ادعیه نیز به کار برده شده است که گاهی به معنای دوست و یاور و مددکار و گاهی به معنای سرپرست و گاهی به هر دو معنا نیز استعمال می شود مانند آیه: «یا ایها الذین آمنوا لاتتخذوا عدوی وعدوکم»؛ ای کسانی که ایمان آورده آید دشمنان خود را دوستان خود نگیرید در آیه دیگر آمده: «لایتخذ المؤمنون الکافرین اولیاء من دون المؤمنین»؛ افراد با ایمان نباید به جای مومنان و کافران را به عنوان دوست و سرپرست خود انتخاب کنند.

که در اینجا به معنای دوست و سرپرست است و در زیارت نامه خواسته حضرت زهرا (سلام الله علیها) می خوانیم: «و زعمنا انا لک اولیاء» یعنی ما چنین می پنداریم که دوستان شما هستیم و در اینجا به معنای دوست یار و مددکار نیز می تواند باشد.

۹

«مصدق»: صدق نقیض، کذب است. «المصدق»: کسی که تصدیق می کند تو را در سخن.

راغب می گوید: صدق و کذب را می توان در هر چیزی که درست و شایسته باشد و حقیقت داشته باشد و از اعتقاد به دست آید نسبت به اخلاص حدسی و دروغ به کار برد.

۱

معنای اصطلاحی تصدیق کردن اقرار به راستی کردن: راست شمردن؛ راستگوی شمردن.^۱
در واقع تصدیق کردن چیزی و یا کسی به این معناست که آن را قبول کند و به درستی آن اقرار کند به حقیقت آن را بپذیرد و به آن اعتراف کند. همچنین این تعبیر در آیات متعددی از قرآن مجید دیده می شود که قرآن مفاد کتب

۴. راغب اصفهانی، مفردات القرآن، ج ۱، ص ۸۸۵.

۵. نرم افزار فرهنگ لغت عربی جامع الجوامع.

۶. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۵، ص ۴۱۱.

۷. ممتحنه: ۱.

۸. آل عمران: ۲۸.

۹. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۰، ص ۱۹۳.

الحسینی، تاج العروس من جواهر القاموس، ج ۱۳، ص ۲۶۶.

، ورود ساعت: ۱۰:۵۴، خروج: ۱۰:۵۵، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲۰. www.vajehyab.com. سایت^۱

پیشین را تصدیق می کند مانند: «مصدقاً لما معکم» ؛ «مصدقاً لما معهم» ؛ «مصدقاً لما بین یدیه من الکتاب».

۱

۴

بر اساس این آیات قرآن مجید، کتاب های آسمانی پیامبران گذشته همچون تورات حضرت موسی (علیه السلام) و انجیل حضرت عیسی (علیه السلام) را تصدیق و تایید کرده است، بنابراین قرآن خود را مصدق می نامد.

۶

«أَلْحَق: الإلحاق»: درک کردن، چیزی او را گرفت و آن چیز او را گرفت.

معنای اصطلاحی: پیوستن، متصل شدن، پیوند دادن، افزودن ، ملحق شدن کسی یا چیزی به کسی یا چیز دیگر به معنای پیوستن آن به چیز و یا کسی دیگر است.

۸

خداوند در قرآن در پاداش مومنان می فرماید: «... إلحقنا بهم ذریتهم...».

با این مضمون که فرزندان صالح و ایمانی مؤمنان را در بهشت به آنها پیوند می دهیم و متصل می کنیم به آنها اضافه می کنیم.

تبری: گفته می شود در مورد آنچه که از بودن در کنار او و همراه بودن با آن متنفر است به معنای بیزاری و دوری جستن ، تبری در لغت به معنای دوری از چیزی است که مجاورت با آن ناپسند است ؛ و به معنای گسستن پیوند و ارتباط دانسته اند.

۲

۱

معنای اصطلاحی: دوری جستن اظهارتنفر کردن بیزاری جستن و در اصطلاح دینی به بیزاری از دشمنان خداوند اطلاق می گردد.

۱ . بقره: ۴۱ .

۲

۱ . بقره: ۸۹ .

۳

۱ . مائده: ۴۸ .

۴

۱ ، ورود ساعت: ۸:۴۹ ، خروج: ۸:۵۰ ، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۵ . www.wikifeqh.fr . سایت

۱ . این منظور، لسان العرب، ج ۱۵، ص ۳۲۷ .

۱ ، ورود ساعت: ۸:۲۷ ، خروج: ۸:۲۸ ، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۲ . lamtakam.com . سایت

۱ . طور: ۲۱ .

۸

۱ . راغب اصفهانی، مفردات القرآن، ج ۱، ص ۱۲۱ .

۲ ، ورود ساعت: ۱۰:۲۱ ، خروج: ۱۰:۲۲ ، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۶ . fa.wikishia.net . سایت

۲ ، ورود ساعت: ۱۰:۳۶ ، خروج: ۱۰:۳۷ ، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۸ . wikifeqh.ir . سایت

۲ ، ورود ساعت: ۸:۲۷ ، خروج: ۸:۲۸ ، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۲ . lamtakam.com . سایت

۳. در اسلام به تبری: « بغض فی الله»؛ هم نیز می گویند. به معنای بغض و اعلام بیزاری و دوری کردن و تنفر از دشمنان خدا و دشمنان اولیای خدا نیز می باشد که در قرآن به آن تصریح شده است.

۲. کارکرد تربیتی - فردی زیارت نامه ی خاصه ی حضرت زهرا (سلام الله علیها)
 زیارتنامه خاصه حضرت زهرا (سلام الله علیها) هم در بعد فردی و هم در بعد اجتماعی دارای کارکردهای تربیتی نیز می باشد، که در زمینه فردی گاهی با القاء چگونگی یک رهرو واقعی اثرگذاری می کند و گاهی با ایجاد انگیزه های معنوی زائر را تشویق به قدم گذاشتن در این وادی می کند.

۲-۱ تلقین لزوم تصدیق مقام اهل بیت به همراه دوستی با آنها
 « وزعما آنک لک اولیاءُ صدقون»؛ در این فراز از زیارت به زائر تذکر داده می شود که علاوه بر دوستی با اهل بیت باید نیز از تصدیق کنندگان مقام بالای آنها باشد دوستی با خدا و اهل بیت نیز از جمله صفاتی است که همواره از طرف خداوند و اهل بیت نیز مورد تاکید قرار گرفته است و مورد اهمیت واقع شده است.
 بنابراین کسی که می خواهد در دنیا و آخرت از کرامات این بزرگواران برخوردار و بهره مند باشد و زیر لوای آن ها قرار گیرد، قطعاً باید دوستی با آنان را و هر که دوست آنان است را سرلوحه خود قرار دهد.
 آیه: « قل لا اسئلكم علیه » ؛ نمونه ای از فرمان های الهی در رابطه با لزوم دوستی با حضرت زهرا (سلام الله علیها) و اهل بیت نیز می باشد.

ابن عباس می گوید هنگامی که آیه: « قل لا اسئلكم»؛ فرو فرستاده شد، پرسیدم: ای فرستاده خدا نزدیکان شما که خداوند مودت و نیکویی در رفتار با آنان را بر ما واجب قرار داده چه کسانی هستند؟ فرمود: علی و فاطمه و فرزندان آن دو. این مطلب را سه بار تکرار فرمود.^۴

جالبتر اینجاست که دوستان آنها علاوه بر محبت قلبی، باید محبت خود را اعلام کنند و در رفتار و کردار خود به گونه ای باشد که این محبت و دوستی و احترام نشان داده شود و برای دیگران قابل مشاهده باشد، تا به واسطه آن هم بزرگی این عزیزان در انتظار نمایان گردد و هم سببی برای ایجاد جلب محبت انسان های دیگر به این بزرگواران باشد. باشد که موجب رستگاری گردد.

در زیارت نامه علاوه بر دوستی به لزوم تصدیق مقام ایشان نیز تأکید شده است یعنی زائر و رهرو واقعی علاوه بر دوستی با آنها باید مقام آنها را هم تصدیق کند.

۳ . شوری: ۲۳. ۲

۲ . کوئی، تفسیر فرات، ج ۱، ص ۳۸۹. ۲

چه بسا کسی که به دیگری علاقه دارد ولی به بزرگی آن شخص شناخت ندارد و مقام و درجه او را نفهمیده و یا چه بسا انسان به کسی یا چیزی علاقه داشته باشند در حالی که آن چیز و یا شخص درجه و جایگاه معنوی ای نزد خدا ندارند و حتی شاید دشمن خدا باشد.

در اینجا می‌فرماید که زائر علاوه بر اینکه دوستی خود را نیز باید اعلام کند باید مقام و عظمت درجه آنها را تصدیق کند و اعلام کند و دیگران را نیز توجیه کند از جمله تصدیق کنندگان در طول تاریخ می‌توان به مومن آل فرعون اشاره کرد که او همواره مقام بزرگی حضرت موسی را نیز تصدیق کرده بود و به او ایمان آورده بود ولی آن را مخفی می‌کرد تا بتواند در آن شرایط ظلمانی فرعون به حضرت موسی (علیه السلام) کمک کند.

در بعضی از روایات از پیامبر اسلام نقل شده صدیقان نخستین تصدیق کنندگان پیامبران بزرگ سه نفر بودند:

۱- حبیب نجار، همان مومن آل یاسین. همان کسی که به مردم می‌گفت: از فرستادگان خدا پیروی کنید، از کسانی پیروی کنید که پاداشی از شما نمی‌خواهند و خود هدایت یافتگان اند.

۲- جرقیل آل فرعون.

۲

۵

۳- علی بن ابیطالب که او از همه برتر است.

نتیجه آنکه: لازم است به همراه دوستی و مودت اهل بیت آنها را و مقام شان را نیز تصدیق کرد. چرا که با تصدیق کردن نشان داده می‌شود که این دوستی ریشه معنوی دارد و به راستی که آنها از اولیای الهی و از هدایت شدگان اند.

۲-۲ تلقین لزوم دوستی با دوستان حضرت زهرا (سلام الله علیها) و دشمنی با دشمنان ایشان

فراز: «مَتَّبِعِي مَن تَبَرَّأَتْ مِنْهُ مَوَالِي لِمَنْ وَالَيْتَ»؛ موید این معناست که با دوستان ایشان دوست و با دشمنان ایشان دشمن باشد.

حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) فرمودند: فاطمه پاره تن من است هر که او را بیازارد مرا آزرده است.

درآیه ای از قرآن خداوند می‌فرماید: «لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَةً مِنْهُمْ فَفِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانُ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»؛ قومی را نیایی که به خدا و روز بازپسین ایمان داشته باشند [و] کسانی را که با خدا و رسولش مخالفت کرده اند. هر چند پدران شان یا پسران شان یا برادران شان یا عشیره آنان باشند، دوست بدانند. در دل اینهاست که [خدا] ایمان را نوشته و آنها را با روحی از جانب خود تایید کرده است و آنان را به بهشتهایی که از زیر [درختان] آن جویهایی روان است در می‌آورد، همیشه در آنجا ماندگارند خدا از ایشان خشنود و آنها از او خشنودند. اینانند حزب خدا. آری حزب خداست که رستگارانند.

۲ ، ورود ساعت: ۱۴:۵۰ ، خروج: ۱۴:۵۵ ، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۴ . fa.wikipedia.org . سایت ۲

۲ ، ورود ساعت: ۱۲:۴۵ ، خروج: ۱۲:۴۶ ، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۵ . makarem.ir . سایت ۲

۲ . مجادله: ۲۲ .

بنابراین طبق روایت و آیه قرآن دوستان حضرت زهرا و اهل بیت دوستان خداوند و دشمنان آنان دشمنان خداوند. بنابراین هرکس بخواهد هم در دنیا و هم در آخرت به سعادت برسد نباید دوستان ایشان را دشمن بدارد و دشمنانشان را دوست خود بدارد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «أَوْثِقُ عُرَى الْإِيمَانِ الْحُبُّ فِي اللَّهِ وَ الْبُغْضُ فِي اللَّهِ وَ أَنْ تُوَالِيَ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ وَ تَبْرَأَ مِنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ». محکمترین دستگیره های ایمان دوستی برای خدا و دشمنی برای خداست، و اینکه دوستان خدا را دوست بداری و از دشمنان خدا دوری کنی.

۸

۲-۳ لزوم اطاعت از حضرت امیرالمومنین (علیه السلام)؛ به همراه اطاعت از پیامبر و صبر در راه ولایت «فَرَاذَ صَابِرُونَ لِكُلِّ مَا أَتَانَا بِهِ أَبُوكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ أَتَى (أَتَانَا) بِهِ وَصِيَّهُ»؛ در این فراز از زیارت نامه به زائر القاء می شود که اولاً نه تنها باید مطیع پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد بلکه باید رهرو و فرمانبردار وصی او حضرت امیرالمومنین (علیه السلام) باشد تا از زائران واقعی حضرت زهرا (سلام الله علیها) باشد و نکته تربیتی دیگری در این فراز تلقین لزوم صبر در مسیر ولایت مداری است.

چرا که قطعاً مشکلاتی در این مسیر وجود دارد که الگو و نمونه و اسوه واقعی آن حضرت زهرا (سلام الله علیها) هستند که در راه ولایت امیرالمومنین (علیه السلام) جان مبارکشان را تقدیم کردند و در امتحان ولایت به زیباترین و بهترین و عالی ترین رتبه و به بی نظیر ترین درجه دست یافته اند به گونه ای که الگو و نمونه ای برای همه شیعیان و حتی فرزندان بزرگوارشان میباشند امام زمان (علیه السلام) می فرماید الگو و اسوه من مادرم فاطمه زهراست... «بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: عَلَى الصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ الْحَجِّ وَ الصَّوْمِ وَ الْوَلَايَةِ»؛ اسلام بر پنج چیز استوار و بنا شده است: نماز، زکات، حج، روزه و ولایت. در روایتی ولایت رکن اول ذکر شده است.

نتیجه آنکه: ولایتمداری از جایگاه والایی برخوردار است؛ زیرا مکتب اهل بیت (علیهم السلام) نمایانگر اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و آله) و تنها نماینده واقعی آن است و هر کس به وادی ولایت نزدیکتر و در ولایت مداری استوارتر است از این چشمه معنوی بهره بیشتری خواهد برد محبت ورزی و اطاعت پذیری در برابر ولی خدا از برجسته ترین شاخصه ها و ویژگی های فرد ولایت مدار است ، که به وسیله صبر می تواند این راه را به سلامتی طی کند.

۲-۴ ایجاد امید و انگیزه معنوی

برای انجام اعمال عبادی ای که در زیارتنامه به آن اشاره شد: «فَإِنَّا نَسْأَلُكَ إِن كُنَّا صَدَقْنَاكَ إِلَّا الْحَقِّقْنَا بِتَصَدِّقِنَا لَهُمَا لِنُبَشِّرَ أَنْفُسَنَا بِأَنَّا قَدْ طَهَّرْنَا بِوَلَايَتِكَ»؛ در این فراز می فرماید: که ما امید داریم با تصدیق شما و مؤمن بودن به شما ما را به واسطه این تصدیق به رسول خدا و وصی اش ملحق فرمایید تا به ما مژده رسد که به واسطه دوستی شما ما را از گناهان پاک سازد.

۲. ابن بابویه، معانی الاخبار، ج ۱، صص ۴۰۱-۳۹۹.

۲، ورود ساعت: ۱۰:۲۰، خروج: ۱۰:۳۰، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۵. ajsm.atu.ac.ir. سایت

بنابراین در این فراز به زائر یادآور می شود گرچه در راه ولایت حضرت زهرا (سلام الله علیها) دچار سختی های شود. اما به خاطر این دوستی و یاری اهل بیت در روز قیامت بزرگترین پاداش ها از جمله ملحق شدن به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و وصیش و پاک شدن از گناهان نصیب او خواهد شد و این خود انگیزه ای است برای صبر در راه عبادت و بندگی و خودسازی.

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمودند: «حوضی أشرب منه يوم القيامة و من اتبعني من المؤمنين، و يبعث الله ناقةً ثمود لصالح فيحتلبها فيشربها، و الذين آمنوا معه يوافي بها الموقف و لها رغاء»؛ در روز قیامت مرا حوضی است که من و هر کس که به من ایمان آورده است از آن سیراب می شویم، و از پیامبران نیز آنکه بخواهد سیراب می گردد، در آن روز ناقه ای ثمود برای صالح برانگیخته می شود، صالح و آنان که از قومش به او ایمان آورده اند از شیر آن شتر می نوشند، سپس صالح در کنار قبرش بر آن ناقه سوار می شود و به صحنه ای محشر می آید.

در جای دیگر آمده است: و پس از آن شیعیان را می خوانند و آنان در مقابل اینها می ایستند و سپس فاطمه زهرا (سلام الله علیها) را می خوانند و زنان منسوب به آن حضرت که از ضریح او هستند را می خوانند و شیعیان او را نیز می خوانند و جملگی بدون حساب داخل بهشت می شوند در این حال منادی از میان عرش خدا از ناحیه: «رب العزه و الافق الاعلی» ندا می کند.

خوب پدری است برای تو ای محمد، که ابراهیم است! و خوب برادری است برای تو، که علی بن ابی طالب است! و خوب دو سبط برای تو هستند سبطان تو، که حسن و حسین اند! و خوب جنینی است برای تو جنین تو، که او محسن است! و خوب ائمه و پیشوایان راشدینی هستند ذریه تو، و آنها فلان و فلان هستند! و خوب شیعه ای هستند شیعیان تو!

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در حدیثی خطاب به دخترشان فاطمه زهرا (سلام الله علیها) می فرماید: «يَا فَاطِمَةُ الْبُشْرَى فَلَكَ عِنْدَ اللَّهِ مَقَامٌ مَحْمُودٌ تَشْفَعِينَ فِيهِ لِمُحِبِّكَ وَ شِعَتِكَ فَتُشْفَعِينَ»؛ ای فاطمه! مژده باد که در پیشگاه خداوند مقامی شایسته داری که در آن مقام برای دوستان و شیعیان شفاعت می کنی.»

۳. کارکرد تربیتی اجتماعی زیارت نامه خاصه حضرت زهرا (سلام الله علیها)

از جمله کارکردهای تربیتی اجتماعی این زیارت نامه به پا خاستن بر علیه ظلم حتی به قیمت از دست دادن جان روشنگری بر علیه ظلم با برنامه و اندیشه در این زیارت نامه حضرت (سلام الله علیها) با صفاتی چون صدیقی شهیده مظلومه مغبوضه - مضطهده المقهوره نیز یاد شده که این اوصاف برای زائر یادآور فداکاری ها جان نثاری ها و جانفشانی های حضرت صدیقه طاهره در دفاع از ولایت و دفاع از تمام شیعیان در طول تاریخ است.

۳. رسولی محلاتی، زندگانی حضرت فاطمه (سلام الله علیها) و دختران آن حضرت، ص ۸۸.

۳. ورود ساعت: ۱۰:۵۵، خروج: ۱۰:۵۷، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۷. motaghin.com. سایت ۳

۳. ورود ساعت: ۱۰:۰۳، خروج: ۱۰:۰۴، تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۲۷. tasnimnews.com. سایت ۳

ایشان برای جلوگیری از انحراف خلافت از مسیر امامت که نتیجه ی آن وارد آمدن بلاها و نزول سختی ها و رنج ها بر سر شیعیان در طول تاریخ می بود با جان و روح خود تلاش کردند به گونه ای که با تمام مقام والا و مبارکشان به همراه حسنین در خانه انصار و مهاجر را زدند و سخنان و سفارشات پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) درباره ی امیرالمومنین را یادآور می شدند و آنها را به یاری علی (علیه السلام) دعوت می کردند و بخاطر سکوتشان آنها را شماتت میکرد.

در جایی از خطبه حضرت زهرا (سلام الله علیها) خطاب به مسلمانانی که در برابر این ظلم سکوت پیشه کرده بودند میفرماید: « فانی حرتم بعد البیان و اسررتم بعد الاعلان و نکستم بعد الاقدام و اشركتم بعد الايمان؟ »؛ پس چرا بعد از بیان ایمان و اقرار به آن و مسترب شدید و چرا پس از آن همه همکاری با اسلام یاری و کمک خود را پنهان می دارید و چرا بعد از آن پیش قدم بودن ها عقب نشستید چرا بعد از ایمان مشرک شدید

در قسمتی دیگر از خطبه حضرت زهرا (سلام الله علیها) خطاب به کسانی که در مقابل ظلم سکوت کرده و ولی و وصی پیامبر را تنها گذاشته و به کارهای خویش مشغول شدند و بی تفاوت از کنار همه اتفاقات می گذشتند چنین فرمود: « وَ أَطْلَعَ الشَّيْطَانُ رَأْسَهُ مِنْ مَغْرَزِهِ هَاتِفًا بِكُمْ، فَأَلْفَاكُمْ لِدَعْوَتِهِ مُسْتَجِيبِينَ »؛ شیطان سر خویش رو از مخفیگاه بیرون آورد و ندای تان داد و شما را نگریست که پاسخگوی خوبی برای دعوت او هستید و برای فریب دادن مردم آماده نقشه های شیطانیید.

بنابراین زائر واقعی و رهرو واقعی باید بدانند که در مقابل ظلم باید به پا خاست و ساکت نشست و تدبیر کرد وبا ظلم و بی عدالتی برای رسیدن به مدینه فاضله مبارزه کرد.

نتیجه گیری

در زمینه ی زیارتنامه خاصه حضرت زهرا (سلام الله علیها) آثاری نگاشته شده ولی تفاوتی که این مقاله با سایر آن آثار دارد این است که به کارکردهای تربیتی زیارتنامه در بعد فردی و اجتماعی پرداخته که کارکرد تربیتی آن در بعد فردی شامل تلقین لزوم تصدیق اهل بیت به همراه دوستی با آنها و تلقین لزوم اطاعت از پیامبر و وسیع و صبر در راه اطاعت و تلقین لزوم تولی و تبری به زائر را او خواهد داشت و همچنین با یادآوری پاداش های اخروی انگیزه لازم را برای انجام اعمال عبادی که در زیارت نامه به آن اشاره شده برای فرد ایجاد می کند و در بعد اجتماعی در بر چیده شدن ظلم و ایجاد جامعه عدالت محور اثرگذار است. چرا که زائر تشویق می شود که همچون الگو و اسوه خود حضرت زهرا (سلام الله علیها) بر علیه ظلم به پا خیزد بنابراین با تغییر نگاه خود از حالت سطحی به نگاه عمیق می تواند اثرات تربیتی از این زیارت نامه را کسب کند که هم موجب سعادت دنیا و هم آخرت او گردد.

۳ . انصاری، رجایی، اسرار فدک، ص ۱۸۷ .

۴ . همان .

فهرست منابع

* قرآن کریم

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، **معانی الاخبار**، ج ۱، قم: جامعه مدرسین قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴ هـ. ش.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، ج ۱۵ و ۱۰ و ۱، بیروت: دار صادر، ۷۱۱ هـ. ق.
۳. انصاری، محمد باقر، رجایی، حسین، **اسرار فداک**، پاپ دهم، قم: دلیل ما، ۱۳۹۵ هـ. ش.
۴. الحسینی، محمد مرتضی، **تاج العروس من جواهر القاموس**، ج ۱۳، بیروت: دارالهدایه، ۱۳۸۵ هـ. ش.
۵. راغب اصفهانی، حسین، **مفردات القرآن**، ج ۱، دمشق: دارالعلم، ۱۴۱۶ هـ. ق.
۶. رسولی محلاتی، هاشم، **زندگانی حضرت فاطمه (سلام الله علیها) و دختران آن حضرت**، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۵ هـ. ش.
۷. کوفی، فرات بن ابراهیم، **تفسیر فرات**، ج ۱، تحقیق: محمد کاظم، بی جا: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۹ هـ. ش.
۸. خانی مقدم، مهیار، حسینی زاده، سید عبدالرسول، عربی، محبوبه، «**تحلیل نکات تربیتی زیارت نامه مأثور حضرت زهرا (سلام الله علیها)**»، ۱۳۹۸ هـ. ش.
۹. نرم افزار فرهنگ لغت عربی جامع الجوامع.

سایت ها

۱. سایت www.vajehyab.com، ورود ساعت: ۱۰:۵۴، خروج: ۱۰:۵۵، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲۰.
۲. سایت abadis.ir، ورود ساعت: ۱۰:۵۰، خروج: ۱۰:۵۸، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۱۵.
۳. سایت ajsm.atu.ac.ir، ورود ساعت: ۱۰:۲۰، خروج: ۱۰:۳۰، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲۵.
۴. سایت fa.wikipedia.org، ورود ساعت: ۱۴:۵۰، خروج: ۱۴:۵۵، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲۴.
۵. سایت fa.wikishia.net، ورود ساعت: ۱۰:۲۱، خروج: ۱۰:۲۲، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲۶.
۶. سایت hawzah.net، ورود ساعت: ۱۰:۳۵، خروج: ۱۰:۴۰، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲۰.
۷. سایت lamtakam.com، ورود ساعت: ۸:۲۷، خروج: ۸:۲۸، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲۲.
۸. سایت makarem.ir، ورود ساعت: ۱۲:۴۵، خروج: ۱۲:۴۶، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲۵.
۹. سایت motaghin.com، ورود ساعت: ۱۰:۵۵، خروج: ۱۰:۵۷، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲۷.
۱۰. سایت tasnimnews.com، ورود ساعت: ۱۰:۰۳، خروج: ۱۰:۰۴، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲۷.
۱۱. سایت www.wikifeqh.ir، ورود ساعت: ۸:۴۹، خروج: ۸:۵۰، تاریخ: ۱۳۹۹/۱۱/۲۵.